

Motion till riksdagen 2020/21:3431

av Roger Haddad m.fl. (L)

En högre utbildning med högre ambitioner

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett nytt övergripande mål för den högre utbildningen i Sverige och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om kontinuerlig utveckling av högskolepedagogiken och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om den högre utbildningens ansvar för livslångt lärande och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om karriärvägar för unga forskare och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om satsningar för stärkt ledarskap inom akademin och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om åtgärder för ökad internationalisering och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett ökat säkerhetsmedvetande inom den högre utbildningen för att motverka exempelvis industrispionage och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att inrätta ett svenskt Nobelstipendium och tillkännager detta för regeringen.

9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en ansvarsfull och kvalitetsinriktad expanderingspolitik av den högre utbildningen i Sverige och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka lärosätens arbete med förbättrad arbetsmiljö för studenter samt tillgången till stöd för studenter som drabbas av psykisk ohälsa, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om mer omfattande åtgärder mot fusk i högskoleprovet samt större möjligheter för lärosäten att stänga av hotfulla studenter och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om reformer för ökad trygghet och bättre anställningsformer inom akademien och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Liberalernas ambition är att aktivt arbeta för att genom reformer och satsningar bana väg för Sverige som en framtida kunskapsnation. Sveriges förutsättningar att konkurrera på en internationell marknad där utbildning, kunskap och humankapital är avgörande komponenter är goda. Som utgångsläge har Sverige en relativt välutbildad befolkning, högteknologisk industri och ett högre utbildningsväsende som är både utbyggt och lättillgängligt. Det är resultatet av vår svenska tradition att satsa på både bildning och god utbildning. Ett välfungerande skolväsende i kombination med en högre utbildning som präglas av kvalitet är avgörande för att både bibehålla och på sikt även stärka Sveriges position i den internationella konkurrensen.

Liberalerna vill därför införa ett nytt mål som ska vara övergripande och vägledande för högre utbildning i Sverige. Målet lyder som följer: "Sverige ska vara en framstående kunskapsnation, där högre utbildning, forskning och innovation bedrivs med hög kvalitet och effektivitet samt bidrar till samhällets utveckling och näringslivets konkurrenskraft."

Kvalitet ska komma i första rummet

En viktig, men sällan uppmärksam, faktor som påverkar kvaliteten inom den högre utbildningen har att göra med studenternas förkunskaper. När studenter som har bristfälliga kunskaper eller svaga skriv- och läsfärdigheter väljer att studera i den högre

utbildningen har det självfallet en hämmande effekt för vilken nivå undervisningen kan bedrivas på. Den högre utbildningen ska vara just högre, och ska således inte behöva rusta studenter med grundläggande kunskap och färdigheter. För att stärka kvaliteten i den högre utbildningen är det således helt avgörande med en stark utbildningskedja, där både grundskolan och gymnasieskolan upprätthåller en såpass hög kvalitet att blivande studenter är väl förberedda för högre studier. Liberalerna menar att det även förutsätter en kontinuerlig utveckling av högskolepedagogiken.

Resurserna för den högre utbildningen i Sverige ska fördelas utifrån ett system som premierar kvalitet framför kvantitet. På Liberalernas initiativ i Utbildningsdepartementet 2006-2014 inrättades en modell som syftade till att premiera vetenskaplig kvalitet inom den högre utbildningen. Modellen innebar att 20 procent av nya resurser omfördelades mellan lärosätena baserat på indikatorerna externa anslag för forskning samt publiceringar och citeringar. Liberalerna vill nu att utvecklingen fortsätter och undersöka möjligheten för att öka omfördelningen med 5 procent. Vi vill även att alla statliga lärosäten ska konkurrera i samma grupp, inklusive Chalmers tekniska högskola och Jönköping University.

Livslångt lärande i den högre utbildningen

Det finns ett behov av ny och djupare kompetens på den svenska arbetsmarknaden. Det behovet tillgodoses i dag på många olika sätt och i flera olika skolformer. Liberalerna menar att högskolan bör spela en större roll i detta sammanhang och välkomnar således att regeringen tagit initiativ till en lagändring som förtydligar detta ansvar.

Livslångt lärande har kommit att bli allt viktigare. Det har flera förklaringar, men det beror framförallt på att arbetslivet förändras allt snabbare och att vi har allt fler år i yrkeslivet. Det skapar behov av möjligheter att realisera det livslånga lärandet, särskilt inom den högre utbildningen. Liberalerna menar att idén om ett livslångt lärande är en del av en större vision om frihet. Ingen människa ska känna att hon är predestinerad till ett visst yrke under hela sitt yrkesliv. Att kunna växla mellan olika yrken och sektorer kan vara lika berikande för individen som för samhället.

Det är dock inte oproblematiskt att begreppet "livslångt lärande" varken är tydligt eller definierat. Det ger vidare upphov till otydlighet i ansvar, uppläggning och resursfördelning, vilket riskerar att skapa både förvirring och ineffektivitet. Delat ansvar resulterar ofta i ingens ansvar. Liberalerna menar att en lösning är att ge den högre

utbildningen ett större ansvar för det livslånga lärandet. Det kan självfallet ske på flera olika sätt, men det viktiga är att ansvaret tydliggörs och resurser tillförs.

Ökade EU-medel till svensk forskningen

Under de senaste åren har lärosätenas förmåga att ansöka om och få externa forskningsmedel från EU:s forsknings- och partnerskapsprogram försämrats. Det är en oroväckande utveckling som måste brytas. Statistik visar att Sverige har tappat i andel beviljade medel, jämfört med EU:s tidigare forskningsprogram. Utvecklingen måste brytas, och därför krävs ett strategiskt arbete samt tydliga och mätbara mål för att öka Sveriges andel av anslagen.

Sverige ligger på plats 8 av EU-länderna när det gäller deltagande i unionens stora forskningsprogram Horisont 2020. Antalet ansökningar har dock gått ner jämfört med tidigare ramprogram för Sverige del medan det har ökat för andra nordiska länder. Sverige ligger lågt när det gäller deltagande från små och medelstora företag. En utvärdering från Vinnova har pekat ut flera brister i stödet till svenskt deltagande. Det behövs ekonomiskt planeringsbidrag till ansökningar samt bättre fungerande expertstöd från myndigheter och andra aktörer. Inte minst saknas en tydlig övergripande målsättning för vad Sverige vill ha ut från EU:s ramprogram. Detta är något som återfinns i alla jämförbara länder. Liberalerna vill ge Vetenskapsrådet och Vinnova i uppdrag att gemensamt vidta de åtgärder som krävs och att de ska få de ekonomiska resurser som behövs för att göra det.

Inför karriärvägar för unga forskare

Liberalerna värnar självständigheten universitet och högskolor i Sverige besitter. Under vår tid i regeringsställning initierades det som kom att bli Autonomireformen 2011. Reformen innebar en decentralisering där makt förflyttades till lärosätena, med syftet att ge dem större frihet att utforma sina egna interna organisationer. Det var ett steg i rätt riktning och akademiens autonomi är viktig att bevara.

Liberalerna ser dock ett behov av att styra upp det nuvarande systemet med meriteringsanställningar. Det är bristfälligt i dag, då det råder både osäkerhet och otydlighet. Ett problem är att Sverige saknar ett sammanhållet system för meritering av unga forskare tidigt i karriären. Det innebär att anställningsförhållandena alltför ofta är

osäkra, vilket medför en stor risk för att framstående forskare väljer att lämna akademien för en annan karriär.

I syfte att åtgärda problemet vill Liberalerna se över högskoleförordningen med målsättningen att skapa en nationellt enhetlig s.k. tenure track-modell. I en sådan modell ska alla meriteringsanställningar innebära rätt till prövning för tillsvidareanställning. Denna rätt till prövning bör ske mot i förväg uppställda krav och meritering ska kunna förtjänas vetenskapligt och pedagogiskt. Liberalerna ser även ett behov av att låta mobilitet vara meriterande.

Ett ledarskap värdigt akademien

I en globaliserad och föränderlig värld ställs stora krav på ett strategiskt ledarskap. Det gäller också för den högre utbildningen. Det finns flera studier som visar att ett välfungerande ledarskap har stor betydelse för den vetenskapliga kvaliteten i utbildning och forskning. Det är också av vikt att styrelser vid högre utbildning har den kompetens som krävs för att svenska lärosäten ska kunna hålla en internationellt sett hög kvalitet. Kompetens och sammansättning spelar stor roll för hur en styrelse fungerar.

Ingenjörsvetenskapsakademien (Iva) har presenterat en rapport som behandlar just utmaningar och utvecklingspotential avseende universitets- och högskolestyrelser. Där föreslås bland annat att rekryteringen av nya ledamöter till en styrelse ska vara grundad på definierade kompetensprofiler och att hänsyn ska tas till lärosätets sammantagna behov. Den tidigare Ledarskapsutredningens slutsatser bör följas upp för att fortsatt stärka lärosätenas ledarskap och tydliggöra universitetsstyrelsernas roll. Också större rådgighet över de lokaler man förfogar över för undervisning och forskning kan öka lärosätenas självständighet.

Internationalisering stärker den högre utbildningen

Sverige konkurrerar med de bästa universiteten i andra länder om duktiga studenter och forskare. Därför måste hög akademisk kvalitet stå i fokus. Sverige har förvisso rekryterat många kompetenta personer genom åren, men vi behöver bli ännu bättre. För att attrahera och behålla fler utländska studenter som har utbildat sig i Sverige bör dessa ges ökade ekonomiska incitament att stanna. Om en utländsk student tar examen och

sedan väljer att arbeta i Sverige skulle en del av utbildningsavgiften kunna betalas tillbaka i form av en bosättningsbonus. Ett sådant system bör utredas.

I dag kan uppehållstillstånd beviljas för sex månader efter avslutad utbildning i syfte att skapa möjligheter för den studerande att söka arbete. Liberalerna vill se över möjligheten att den rätten utökas till att kunna söka jobb i tolv månader efter examen och att uppehållstillstånd beviljas automatiskt om en student har arbete efter examen. Akademiska internationella förbindelser och samarbeten är viktigare än någonsin. Förslagen i den statliga internationaliseringsutredningen (SOU 2018:78) bör i hög utsträckning genomföras.

Vidare menar Liberalerna att det behövs ett stöd till internationell rekrytering av toppforskare. Alliansregeringen införde ett sådant stöd. Det användes till en del mycket framgångsrika rekryteringar av framförallt något yngre forskare med mycket hög potential. En enstaka misslyckad rekrytering fick stor uppmärksamhet och stödet togs bort av den socialdemokratiska regeringen. Det bör återinföras för att stärka svensk forskning långsiktigt.

Liberalerna värnar internationalisering inom den högre utbildningen starkt. Samtidigt ser vi ett växande behov av att alla lärosäten ökar sitt medvetande vad gäller internationell säkerhet. Som exempel kan nämnas att i takt med att allt fler studenter från Kina kommer till Sverige, då ofta i syfte att bedriva forskningsstudier på universitet och högskolor, bör lärosätena göra flera säkerhetskontroller. Liberalerna ser även ett behov av att lärosätena arbetar mer strukturerat för att skydda viktig och känslig forskning från exempelvis industrispionage. Behovet av ökat säkerhetsmedvetande är särskilt aktuellt för forskning som är viktig för nationella ekonomiska och säkerhetsmässiga intressen, som forskning om 5G och artificiell intelligens.

Inrätta ett Nobelstipendium

Liberalerna vill öka attraktiviteten för framstående forskare att söka sig till den högre utbildningen i Sverige. Vi vill inrätta ett Nobelstipendium, motsvarande det amerikanska Fulbrightstipendiet, som främst vänder sig till högre utbildade och till experter på de områden USA prioriterar i samarbetet med olika länder. Ett Nobelstipendium ger prestige och erkännande åt den som får stipendiet, något som borde underlätta för den som vill etablera sig på den svenska arbetsmarknaden

Tillgången till högre utbildning i hela landet ska öka

Ska Sverige konkurrera som kunskapsnation måste det finnas en god tillgång till högre utbildning i hela landet. Det är viktigt att beakta att den högre utbildningen inte bara har en god potential att utbilda förstagångsstudenter, det är även inom den högre utbildningen som många professioner hade gynnats av att fortbildas inom. Därtill så ställer dagens arbetsmarknad krav på att individer kan ställa om och fördjupa sin kompetens, vilket underlättas markant av tillgång till högre utbildning i hela landet. Det är även strategiskt viktigt att den högre utbildningen är utbyggd samt har god kapacitet och omställningsförmåga, så fler kan få möjlighet att utbilda sig vid exempelvis ekonomiska kriser.

Expanderingen av den högre utbildningen i Sverige är dock inte enbart oproblematiske. Liberalerna menar exempelvis att ämneslärarutbildningen är ett talande exempel på en utbildning som inte borde utvidgas kraftfullt. Trots stora rekryteringsbehov och att ämneslärarutbildningen finns på långt över 20 lärosäten, är det många av dessa lärosäten som inte har kapaciteten att möta behoven. Dimensioneringen är skev och flera lärosäten erbjuder enbart lärarstudenterna att läsa in behörighet i de mest eftersökta skolämnena. Det betyder att möjligheten att utbilda sig till högstadielärare i exempelvis kemi och fysik är starkt begränsad, trots att behovet av sådana utbildningar är som störst.

Liberalerna vill därför att specifikt ämneslärarutbildningarna ska koncentreras till ett mindre antal lärosäten. Detta i syfte att premiera kvalitet och möjliggöra bättre dimensionerade ämneslärarutbildningar, så att platserna fördelas efter skolans rekryteringsbehov i en högre utsträckning. Utbildningen för förskollärare, grundskollärare och kompletterande pedagogisk utbildning (KPU) kan med fördel bedrivas på de flesta högskoleorterna.

Vidare är det även av stor vikt att beakta tillgången till universitetslärare när den högre utbildningen expanderar. Inom flera områden är bristen på universitetslärare omfattande, vilket förhindrar att den högre utbildningen kan expandera och byggas ut med fler platser utan att kvaliteten i undervisningen försämras. Liberalerna menar även att ambitionen om att fler ska få möjlighet till vidare studier förutsätter att även individer kan behöva ökat stöd och bättre förutsättningar för att klara av studierna. Det kan i sin tur handla om åtgärder för att stärka studenternas arbetsmiljö, men även om tillgång till stöd för dem som under sin studietid drabbas av psykisk ohälsa.

Nolltolerans mot fusk och hot

Formella akademiska meriter ska gå att lita på. På samma sätt som det finns glasklara regler för aktiva forskare i syfte att motverka forskningsfusk måste det finnas en nolltolerans mot fusk hos studenter. Det gäller självfallet även för blivande studenter – inte minst när högskoleprovet ska skrivas. Sedan några år tillbaka kan den som fuskar på högskoleprovet dömas för osann försäkran. Liberalerna menar att det dock inte räcker när den digitala utvecklingen har ökat möjligheterna för fusk genom telefonen och elektronisk utrustning.

Oegentligheter som uppstår vid skrivandet av högskoleprovet riskerar att på sikt hämma provets integritet och funktion. Att stoppa fusk är således viktigt ur en rättvisespekt. Liberalerna efterfrågar ytterligare åtgärder för att förhindra fusk vid högskoleprovet, och då särskilt för att förhindra fusk som organiseras i större skala. Det är en brottslig verksamhet som omsätter stora pengar. På samma sätt som lukrativa brott inom andra områden skyddas av de kriminella, är även risken att eventuella visselblåsare eller studenter som upptäcker fusk undviker att anmäla det av rädsla för repressalier.

Under 2019 presenterade regeringens utredare flera förslag för att förhindra fusk. Liberalerna står bakom förslagen som handlar om att möjliggöra kroppsvisitering av provdeltagare samt möjligheten till anonymitet för de som tipsar om misstänkt fusk. Skyddet mot kroppsvisitation är grundlagsfäst och undantag kräver således starka skäl. Liberalerna delar dock utredarens bedömning att högskoleprovet har en särställning i samhället som urvalsinstrument till högre utbildning och således bör anses ha starka skäl för möjlighet till kroppsvisitation.

Det finns även problem med studenter som har påbörjat sin utbildning och betar sig hotfullt mot andra. En ny kartläggning visade att universitetslärare vid 20 av 24 lärosäten har fått utstå hot, hat eller trakasserier av studenter. En vanlig anledning till att studenter utsätter sina lärare för hot är för att de är missnöjda med det betyg de har fått. För de studenter som påbörjat en utbildning menar Liberalerna att både möjligheten till och längden av avstängningar måste öka. Det kan handla om avstängningar i form av en disciplinär åtgärd vid fusk, men det handlar även om att högskolor och universitet måste kunna stänga av studenter som exempelvis har hotat en annan student eller lärare. Liberalerna vill att högskoleförordningen ändras, så att högskolor och universitet kan stänga av hotfulla studenter med omedelbar verkan.

Trygghet och anställningsformer

Liberalerna vill se över socialförsäkringssystemet för forskarstuderande och unga forskare. Unga forskares otrygga anställningar och ett bristfälligt socialförsäkringssystem är viktiga orsaker till den nuvarande skeva könsbalansen. Forskarkarriären är svår att kombinera med familjebildning och på grund av rådande könsnormer slås kvinnor ut längs vägen.

Doktorander finansieras ofta via stipendier eller utbildningsbidrag istället för anställning. Effekten blir att många unga forskare inte kan kvalificera sig till mer än grundbeloppen i föräldraförsäkringen. Många unga forskare hamnar därmed i en rävsax – antingen ge upp drömmen om en forskarkarriär eller drömmen om att under drägliga villkor kunna skaffa barn. Därtill bör den sociala tryggheten ökas för den som väljer att fortsätta sin forskarbana på egna ben efter disputation. Även en tidigare anställd utförsäkras nämligen efter ett år.

Liberalerna anser därför att man bör se över möjligheten att vidga begreppet ”studier inom det egna yrkesområdet” till att omfatta stipendiefinansierade postdoktorsstudier, såväl inom som utom Sveriges gränser, så att unga forskare kan behålla sin sjukpenninggrundande inkomst (SGI) under meriterande postdoktorsperiod. Sådana postdoktorsstudier bör räknas som överhoppningsbar tid i upp till tre år, såväl inom som utom Sveriges gränser.

Ett ytterligare sätt för att stärka forskarstuderande och forskare skulle kunna vara att universitet och högskolor ser över möjligheten att skapa fler kombinationstjänster tillsammans med t ex kommuner, landsting och regioner, både för doktorander och för disputerade forskare. Det skulle även stärka den individnära och inte minst kliniska forskningen.

Sverige ska fortsatt vara en stark nation inom forskning, utveckling och innovation. Ett av de områden Sverige är starkt i är life science, som inbegriper forskning och utveckling av produkter, tjänster och teknologier som skapar förutsättningar för ökad livslängd och livskvalitet för patienter genom att det stödjer utvecklingen av nya terapier, diagnostiska metoder och en förbättrad sjukvård. Det kan finnas skäl att stärka samordningen av olika aktörer inom denna forskning och att förbättra användning och tillgänglighet av den statistik och inte minst av de data som redan finns för att främja forskningen inom Life science. För beskrivningar av vår syn på vissa enskilda forskningsprojekt hänvisas till kortare beskrivningar i Liberalernas sjukvårdsmotion.

Roger Haddad (L)

Maria Nilsson (L)

Lina Nordquist (L)

Christer Nylander (L)

Allan Widman (L)

Johan Pehrson (L)

Gulan Avcı (L)

Mats Persson (L)